

ի սկիզբն վաթսներորդ (1860) տմաց, և խաղողի մի քանի տեսակ միայն հա-
րուածեց, մասնաւորապէս Աստուի-աշք ըստածը: Հիւանդութիւնը նախ խա-
ղողի խակ հատերու վրայ կ'երևէր՝ փոքր գորշագոյն բծերու նման, որք հետ-
զհետէ կը մեծնան և վերջը ապակաւութիւնը պտղոյն ներսը կը թափանցէ:
Առաջին անգամ որ երեցաւ՝ պարտիզատեարք մեծ կարուստ բրին, մինչև շատերը
մտքերնին դրին որթերը բնաջինջ ընել: Բայց հետեւեալ տարիները հիւան-
դութեան ազդեցութիւնն կամաց կամաց նուազեցաւ, իսկ հիմայ ցանցաւ կ'ե-
րևի: Խաղողի հիւանդութիւնն ընդհանրապէս ասուերի մէջ գտնուած ողկոյզ-
ներուն կը հանդիպի. և հաւա այս պատճառաւ խաղողի շատ մը տեսակներ՝
որոց տերեւները խիտ չեն, որով և ողկոյզնին այլ աւելի արեւտես՝ բծախ-
տի ենթակայ չեն:

Վերոգրեւոյն նման հիւանդութիւն մ'ալ կայ ծիրաններու և դեղձերու վը-
րայ. այս ալ նոյնպէս գորշ բծերու պէս կ'երևի պտղոց վրայ, որով պըտ-
ղոյն թէ հասունանալն և թէ աճումը կը դանդաղի: Դիտուած է որ այդ հի-
ւանդութիւնը գլխաւորապէս այն տարիները կը ներգործէ՝ յորս սաստիկ ե-
րաշտութիւն կը լինի: Սակայն ոչ մէկ հիւանդութիւն ծառոց վրայ այն
աստիճանի ֆետտակար և մահաբեր ազդեցութիւն չընէր՝ ինչպէս Թրքոստան:
Սա կ'երևի խնձորենեաց, ալոնի և սալորի ծառոց վրայ զարնան սկիզբը՝ մանր
ծճեաց ձևով, և հիւծախտէ բռնուածի մի թոքերու նման՝ մաղ դարձընելով
կը սնչացընէ բոլոր տերեւներն ու ծաղիկները, և կը պատէ ամբողջ ծառը
արմատէն մինչ ի գագաթն՝ խիտ աստայնով մի: Այդ թրթուրներուն դէմ
ազդու միջոց կը օւնանուի՝ ձկան փորտեօք և թեփերով հանդերձ թթուած
ջուրը, որով պէտք է զարնան երեք անգամ՝ այն փխտացեալ ծառը ցօղել:
այսու յաջորդ տարիներ ծառը այն միջատներէն կ'ազատի:

Շարոռեակիչի

ԱՆՊԵԱՆՆԵՐՈՒ ԱՆՑՔԸ ⁽¹⁾

Տէր Աստուած կուրցուց զամոռք, Տէր իմ իզակ առաջնորդ:
Բամակէմ ելայ ամտես, մախկիմ ճամբաս բրոնցի.
Գետոյ ծախակողմը շեղեցայ դէպ' հիւսիս,
Եւ թողով վարուժ ուղիքը՝ միջամուխ եղայ մռայլ
Եւ ամծուկ հովտի մը մէջ. այլ ժրջափ քայլս յառաջէր,
Նայուածքիս առջև ձորմ աճալափ արեւի կ'ընդլայնէր:
Տեսայ հոմ ոչխարմերու թափառոտ հօտ և հիւղեր.
Էր այմ տեղը վերջիմ մահկամացուաց օթեան:
Տուարածի մը քով մըտայ, իջնամել խըմդրեցի,
Եւ գիշերը թաւամազ մորթերու վրայ առի քում:

1. Կը գրածն Մարտինոս ռաբկաւազը Մեծի կարօտի Արեւի ողբերգութեան մէջ:

Արշալոյսն երբ ծագեցաւ՝ քարի Ռովուին Ռաբցուցի
 փռանկիս տամող մամբամ։— Այն լեռներէն զատ, ամդին,
 Կամ ուրիշ լեռներ ըսաւ, ուրիշ ալ դեռ. և Ռեռու
 Շատ Ռեռու է փռանկիս. քայց լըկայ Ռոմ արահետ.
 Եւ լեռներն այն ընդաւոր են և ըլլոր սեպացեալ,
 Մերկ, արեղ, ամայաբնակ, ուրումներու ևնթ տեղ,
 Եւ ամոնց վրայէն չանցաւ մահկամացու երբեք մարդ։—
 Պատասխան տրւի հս, Թէ Աստուծոյ մամբամերն
 Աւելի շատ են, խիստ շատ քան զոր ունի մահացում.
 Եւ զիս՝ Յէր կ'ուղարկէ։— Եւ Տէր ուղղէ զքեզ ըսաւ.
 Ապա, ունեցած իւր այն պահծու հացերէն,
 Առաւ այնչափ որչափ որ կըրնայ պամդուխտ մը ստամոմել,
 Եւ խոշոր քուրծով փաթթած, բեռնաւորեց իմ շապակ.
 Երկընքէն մաղթեց՝ իրեն վարձն, և ինկայ մամապարծ:
 Երբորիմ եզրը հասայ, վրստահացած Աստուծոյ՝
 Ելայ սուր լեռ մ' ամցայ այն։ Էոմ ըրնաւ չէր երկէր
 Մարդկան Ռետը. եղևնեաց ամապական ամտառներ,
 Ածածաթ գետեր միայն, և անշաւիղ Ռովտներ.
 Կը լըռէր ամեմայն ինչ. չէի լըսէր՝ քայց միայն
 Քայլերուս ոտմածայմն. և ուղիներու մերթ խոխոյն,
 Եւ կամ՝ քազէի կռիւն յնդակարծեց, կամ արծուիծ՝
 Որ կ'ոտմուր անաւտեան դէմ քարծրաղէտ իւր բուռէն,
 Մուրալով սաւառածայմ զըխուս վրայէն. կամ, կէսօրն
 Հրատոյր, վայրի փիցւոյն ծայր թևակուռ դադարելն:
 Երեք օր այսպէս գմացի. և քարծրաքեր ծառի տակ
 Կամ քարուտ ուղիներու մէջ հրեք գիշեր ամցուցի:
 Առաջմորդս էր արեգակն. ես կ'ելլէի ամոր հետ
 Իւր շաւղին Ռետեկով, դէպ՝ Ռոմ իւր մուտքը դարձած:
 Կ'երթայի ամգէտ ուղւոյն, միշտ ձորէ ձոր անցնելով.
 Կամ երբեմն թէ՛ ելլէր ամել գազաթ մ'իմ դիմաց,
 Եւ ամոր ծայրն հասնէի, ուրիշ արեղ ալ սարեր
 Իմ առջևս իմ չորս կողմ կը կամգնէին յաղթաբերիծ.
 Ուրիշներ, վերէն ի վար ծիւնախաղաղ ծածկուած,
 Եւ գոգեսն ձիգ և սրածայր գետիմ մըխուած խորամներ.
 Ուրիշներ խըրոխտ, ամամց, պատուարներու պէս կամգում։—
 Երբ կ'իջնէր արևն երրորդ, մեծ գահաւանդ մը տեսայ,
 Որ զըլուխն ուրիշներուն վըրայ վըսեմ կ'ամբառար,
 Եւ դալար զանիվար մ'էր, պըսակուած ծայրը տընկով:
 Դէպ՝ այն կողմ իմ քայլերս դարձուցի ճեպընթաց։—
 Արևելեան սըմարն էր այս լեռանս, որուն կը յեմու
 Արեգին մուտքին համդէպ, քու բամակը ո՛վ թազաւոր։—
 Մուրթ հասաւ ինձ լեռնոտին. եղևնեաց չոր և սահում
 Բոթափած տերևներն, որոնցմով լի էր երկիրն,
 Ինձ եղամ գետնախընտի, և Ռիմ բուռներ՝ եզերք:
 Երծարկուտ յոյս մ'արթընցուց զիս արշալոյս ծագելուն.
 Եւ տալով ուժիս մոր թափ՝ դէպ ի սար վեր գինեցի:
 Հազիւ ծագմ հասայ, քաղիեց խոր խըղուրտին մ'ականջիս,

Որ կարծես թէ հեռուէ՞մ կը լըռուէր խուլ, անգաղար-
 անցայ արձանացած, սնքըթիթ հւնկըմ դըրի:
 Քարերու մէջ հոն ստորոտը խորտակուած շուրջ չէր.
 Հողմը չէր՝ որ կը կոծէր ամտառն, և սուր շքեկով՝
 զը խուժէր մէկէն միւսին, այլ ողջերու արդարն
 Շըշըմջիւն մը, ամորոշ հըմջիւն խօսքի և գործոյ
 եւ հեռուէն խուռն եռալ մ'ոտնածայմի, և մարդկան
 յըլըրտում մ'ամհում ամբաւ: Տրոփեց վազից սիրտըս վեք,
 եւ քայլերս երազեցի: Սարիս վըրայ, իվ արքայ,
 Որուն ասկից երկայն, սուր ծայրն, իբրեւ տապար մը հատու,
 զը ճեղքէ կարծես ամպերը, լայնարծակ դաշտ մը կայ
 խոտաւէտ, որու մէջ ուրք մարդկան երբեք կոխած չէ:
 Այն դաշտին կախճագոյն ճամնապարհէն գըմացի.
 Շըշըմջիւնը ամբ մէկ կը մօտեմար վայրկեցիմ.
 Լափեցի վերջին ջղիմ, արագըմթաց ծայրն հասայ.
 Կառուցի կորովաբիւր աչքերս հովիտն հոն ի վար,
 եւ տեսայ... ճի, տեսայ, խըրայելի խղամոմերն,
 Յակոբայ սիրուն վրամոմերը. և գետին էյմալով,
 Շողորհակալ եղայ ճեռն, օրհմեցի զիմքն, և իջայ:

ՔԱՐԳՄ. Հ. ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՔԱՏԱՐԱՅԻՆԵԱՆ

Խանձոնի

ԾՈՎԱՅԻՆ ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՆՈՅՔ

Պ. Հ. Գուբէն Համայնագիտական Հանդիսին մէջ գիտական
 կարեւոր և շահագրգիռ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակե-
 ր է. այս «յօդուածը քաղելով՝ կը ծանօթացնենք ընթերցողաց:
 Վերջին քսան տարիներու մէջ՝ անխոնջ ջանիւք և աշխատու-
 թեամբ կարողա՞ ճարվինի՝ կենդանաբանական ուսմունք մեծա-
 քայլ յառաջագիւնեցին. և գիտական այս վերածնութեան կամ
 միման ամենէն աւելի կարեւոր արդեանց մին եղաւ՝ ծովային աշ-
 խատանոցաց հաստատութիւնը. որք գիտութեան մեծամեծ և
 օգտակար ծառայութիւններ սկսան մատուցանել:

Յայտնի է թէ ցամաք երկրիս խորերը բնակող կենդանիք՝
 շատ տեսակէտով հետաքրքրական են և շահագրգիռ. սակայն
 ծովերու խորն և նորա եզերաց վրայ գտնուած անհամար էա-
 կաց բաղդատութեամբ՝ իրենց կարեւորութեան մաս մը կը կոր-